

A SIKER ÁRA: ADAPTÁCIÓ VAGY ASSZIMILÁCIÓ? MÁRAMAROSI ROMÁN TISZTVISELŐK MAGYAR ÉS ROMÁN URALOM ALATT (1822–1945)**

Kulcsszavak: *nacionalizmus; nemzetiségek; elitkutatás; prozopográfia; vármegyei tisztviselők*

BEVEZETŐ: MÓDSZERTAN ÉS FORRÁSOK

„Az árulásnak hagyománya van a családban. [...] A hagyomány és a legenda szerint a családba belevegyült az Apsai Mleznița cigány vére is. Az örmény vért a budapesti Simon család hozta. Ez jellemvonásaikban is megmutatkozik: mindenekfelett imádják a pénzt. [...] Renegát árulóink nem ismernek szégyent vagy aggályt, amikor szent érdekeiket követik. [...] Ellenzékben gyávák, hatalmon kegyetlenek, vad zsarnokok, akik túlszárnyalják az örült Néró rémtetteit is. Kedvenc fegyverük a hazug ígérgetés.”¹ Ezekkel az egyáltalán nem hízelt szavakkal jellemezte a *Patria* című, két világháború közötti újság a Mihályiakat, egy nagy befolyású, máramarosi román tisztviselőcsaládot. Bár ez a vitriolos korabeli jellemzés szélsőséges és elítélendő, utal a Mihályi család történetének ellentmondásaira. Tagjai a magyar oldalon harcoltak a 48-as forradalomban, a dualista törvényhozásba képviselőket küldtek, magyar tanintézményekbe jártak, magyar családokkal házasodtak, de egyben a máramarosi román kultúra letéteményesei voltak. Az impériumváltás után továbbra is a megye magyar társadalmi életének főszereplői, de egyben a Nemzeti Liberális Párt helyi vezetői. Szenátort küldtek Bukarestbe, majd – a második bécsi döntést követően – felsőházi tagot Budapestre.

* SZABÓ Zsolt (1996) doktorandusz, történész, a Szatmár Megyei Múzeum muzeológusa, Szatmárnémeti, szabo_zsolti2003@yahoo.com

** Jelen tanulmány *A dualizmus kori parlamentarizmus regionális nézőpontból* nevet viselő OTKA K20 K137378. számú pályázat támogatásával készült. A tanulmány a következő, már megjelent írásra épített, annak adatait bővítette jelentősen: *Adaptation, Assimilation, Integration of Opportunism? The Case of a Romanian Functionary Family of Maramureș under Changing Regimes = Civil Servants Under Changing Regimes in Central and Eastern Europe in the First Half of the 20th Century*. Szerk. Szeghy-Gayer Veronika. Košice, 2024. 35–57.

1 *Patria* IV(1922). 154. sz. (júl. 19.) 2.

A család esete nem egyedi: történetük egy eddig kevésbé kutatott csoporthoz, a *hungarus* tudatú, kisenemesi sorból felemelkedő, máramarosi román tisztviselőcsaládokhoz tartozik. A magyar történetírás eddig nem foglalkozott e specifikus *hungarus*-csoporttal,² és a dualizmuskori román vármegyei tisztviselők vizsgálata is hiányos. Ennek oka, hogy az elitkutatások zöme a mai Magyarország területére, etnikailag homogénebb vármegyékre koncentrált. A román történetírásban ugyanezek a családok hosszú ideig szintén kiestek a vizsgálatokból.³ Kormánypártiságuk miatt a Monarchia „hivatalos” elitjeihez sorolták őket, miközben a figyelem középpontjában a román nemzeti elitek álltak.⁴ Így kevés, többnyire negatív figyelem irányult rájuk. Bár a közelmúltban elindult e narratíva revíziója,⁵ máig nem született olyan vizsgálat, amely több román tisztviselőcsaládot, hosszabb időintervallumban, összehasonlító módon elemezne. Tanulmányomban ezért a máramarosi Jurka, Mán, Mihálka és Mihályi családok történetét vizsgálom a reformkori felemelkedéstől a második világháború végéig. Elemzem társadalmi előrejutásuk feltételeit, alkalmazkodásukat a dualista államhoz, integrációjukat a román közigazgatásba, majd reintegrációjukat a második bécsi döntés után a magyar államba. Végül azt vizsgálom, mit árulnak el e változó politikai környezethez való alkalmazkodási stratégiák nemzeti identitásukról, és hogy mennyire volt az asszimiláció előfeltétele a sikeres vármegyei karriernek.

Kutatásom módszere a propozográfia. A forrásokat iskolai matrikulák és értesítők, vármegyei jegyzőkönyvek, korabeli sajtótermékek, gyászjelentések, családtörténeti munkák, életrajzi lexikonok, országgyűlési almanachok, királybiztosi vizsgálati anyagok, visszaemlékezések és magánlevelezések alkották. A propozográfiai elem-

2 A *hungarusok* meghatározásáért lásd MISKOLCZY Ambrus: *A „hungarus-tudat” a polgári-nemzeti átalakulás sodrában*. Magyar Kisebbség 3–4(2012). 65–66. sz. 196, 199. Más *hungarus*-csoportokkal foglalkozó munkákért lásd HALMOS Károly: *A hungarus, a fia az osztrák tiszt és a magyar nemzeti szabadságharc*. Hild Rafael megmenekülése és bukása = *A város örök*. Tanulmányok Bácskai Vera emlékére. Szerk. CZOCH Gábor–SASFI Csaba–TÓTH Árpád. Korall, Bp., 2022. 182–194.

3 A dualizmuskori erdélyi tisztviselőkről szóló áttekintő munkájában Ioan Chiorean például megemlíti a Mán és Mihályi családokat. IOAN CHIOREAN: *Funcționările din Transilvania în perioada dualismului austro-ungar (1867–1918)* = *Anuarul Institutului de cercetări socio-umane „Gheorghe Sincai” al Academiei Române*. V–VI. Ed. Cornel SIGMIREAN. Târgu Mureș, 2003. 43–60.

4 PÁL Judit–VLAD POPOVICI: *O perspectivă comparativă asupra cercetării elitelor politice din secolele XIX–XX în Ungaria și România* = *Analele științifice ale universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași*. LXI. Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2015. 598–599.

5 Lásd Ovidiu Emil IUDEAN: *The Romanian Governmental Representatives in the Budapest Parliament (1881–1918)*. Mega, Cluj-Napoca, 2016; VLAD POPOVICI: *Considerații privind funcționarii publici români din Transilvania. Studiu de caz: comitatul Sibiu și scaunele săsești care l-au format (1861–1918)* = *Anuarul Institutului de Istorie George Barițiu din Cluj-Napoca*. LIV. Ed. Ioan BOLOVAN. Cluj-Napoca, 2015.

zésből kirajzolódtak a csoport közös társadalmi jellemzői, amelyeket a korszak jelentősebb megyei politikai eseményeivel vettem össze. Ez lehetővé tette a tisztviselők egyéni motivációinak értelmezését, valamint alkalmazkodási stratégiáik rekonstrukcióját. A feldolgozást ugyanakkor nehezítette, hogy a források nemcsak családonként, hanem korszakonként is eltérő mennyiségűek és jellegűek voltak. Az információk részben ellentmondtak egymásnak, így egyes kérdésekben az objektivitás megítélése külön kihívást jelentett.⁶ A családfák sem teljesek – amelyeket a mellékletekben közlök –, de alkalmasak a feltett kérdések vizsgálatára. Továbbá, a források javarésze magyar nyelvű, ezért a magyar névváltozatok fordulnak elő a leggyakrabban, én is ezeket használom, és csak az első említésnél tüntetem fel zárójelben a román vagy a lehetséges román változatot.

A SIKER MEGALAPOZÁSA: A REFORMKOR

Máramaros vármegye egyik sajátossága a középkori gyökerekig visszanyúló, nagyszámú román kisnemesség jelenléte volt.⁷ A 18. század közepéig ők adták a vármegyei tisztviselők többségét,⁸ mivel a század elejéig kizárólag a románok rendelkeztek olyan nagyszámú nemességgel, amely képes volt ellátni a közigazgatási feladatokat. Ekkor kezdett kialakulni a református koronavárosok nemesi önkormányzata,⁹ és ezzel párhuzamosan gyarapodott a központi hivatalok száma is,¹⁰ amelyek betöltését egyre inkább iskolai végzettséghez kötötték.¹¹ A koronavárosok nemeseit a huszti várat vezető erdélyi főemberek alkalmazták. A vár azonban a törökök kiűzése után

6 K.S.B. KEATS-ROHAN: *Introduction: Chameleon or Chimera? Understanding Prosopography = Prosopography Approaches and Applications, a Handbook*. Ed. uő. Unit for Prosopographical Research, Oxford, 2007. 27–28.

7 Ioan DRĂGAN: *Studiu introductiv: Nobilimea românească din Transilvania = Nobilimea românească din Transilvania*. Ed. Marius DIACONESCU. Ed. Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 1997. 22; BÉLAY Vilmos: *Máramaros megye társadalma és nemzetiségei*. Sylvester Nyomda, Bp., 1943. 100.

8 A Román Nemzeti Levéltár Máramaros Megyei Osztálya (Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Maramureș, a továbbiakban RNL MM), F 45 Máramaros megye (Prefectura Județului Maramureș), 629., Szálas iratok téma szerint rendezve (Inventarul documentelor ordonate scriptic pe probleme), 1. Máramaros vármegye tisztviselőinek nyilvántartása: 1629–1849 (Evidența funcționarilor comitatului Maramureș pe anii 1629–1849, a továbbiakban Máramarosi tisztviselők nyilvántartása), 2, 2–32.

9 GLÜCK László: *Az öt máramarosi város társadalma a 16–18. században*. PhD-értekezés, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara, 2013. 230–236, 241.

10 RNL MM, F 45, 629, 1, Máramarosi tisztviselők nyilvántartása, 14–25.

11 CSIZMADIA Andor: *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a Tanácsrendszer létrejöttéig*. Akadémiai, Bp., 1976. 21–26, 73.

elveszítette korábbi jelentőségét,¹² és a románoknál képzetesebb városi nemesség állás nélkül maradt. Mindeközben a román nemesi családok egy része a 17. század végén elszegényedett, és elköltözött a vármegyéből,¹³ míg a befolyásos Szaplonczay és báró Sztojka családok a magyarságba asszimilálódtak. Ennek következtében a megyei vezetést fokozatosan átvették a református koronavárosi nemesek, a románok pedig egyre inkább a járási hivatalokba szorultak vissza.

Mindezek ellenére a Dunka, Petrovay és Rednik családok továbbra is szerepet vállaltak a vármegyei közigazgatásban egészen a Monarchia felbomlásáig. A 19. század elején azonban – feltehetően a családok túlszaporodása és elszegényedése következtében – kiszorultak a megye vezetéséből.¹⁴ Hasonló visszaesés sújtotta a római katolikus földbirtokos, magyar Szaplonczay, Sztojka és Pogány családokat is.¹⁵ A kialakult hatalmi űrt a Jurka, Mán, Mihálka és Mihályi családok töltötték be. Bár mind a négy család nemesi származása a 15. századig nyúlik vissza,¹⁶ a vármegye életében csak a 18. század végétől töltöttek be meghatározó szerepet.

A reformkori generációknak jellemzően hosszú pályafutásuk volt, és végigjárták a hivatali ranglétra minden fokát. Ennek legjobb példája Mán László (Ladislau Manu). Ősei már a 18. század elején alszolgabírók voltak, de apja, Mán István (Ștefan Manu) főügyészként alapozta meg a család helyét az elitben.¹⁷ László 1805-ben lépett be a közigazgatásba, először tiszteletbeli alügyészként. 1812-ben alügyésszé, 1822-ben főszolgabíróvá, 1833-ban másodalispánná, majd három évvel később első alispánná választották.¹⁸ Fia, Mán József (Iosif Manu) 1836-ban kezdte pályáját tiszteletbeli alügyészként, és mire apja visszavonult, már főszolgabíró volt; két év múlva az országgyűlésbe is beválasztották.¹⁹ Mihályi Gábor (Gavrila Mihalyi) tiszteletbeli al-

12 GLÜCK: *i. m.* 19.

13 LIVIA ARDELEAN: *Contribuții la studiul nobililor maramureșeni = Istoria ca datorie. Omagiu academicianului Ioan-Aurel Pop la împlinirea vârstei de 60 de ani.* Ed. Ioan BOLOVAN–Ovidiu GHITTA. Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2015. 471–479.

14 RNL MM, F 45, 629, 1, Máramarosi tisztviselők nyilvántartása, 14–32.

15 A Pogány és a Sztojka családokban egy-egy fiúutód született, a Szaplonczayban négy, de csak a reformkor végére érték meg a felnőttkort. NAGY Iván: *Magyarország családi címerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. I. Ráth Mór, Pest, 1863 (a továbbiakban NAGY: *Magyarország*). 372, 873–874; PETROVAY György: *A Szaplonczay család leszármazása 1360-tól (Három címerrajzzal)*. Turul 11(1901). 2. sz. 78.

16 JOÓDY Pál: *Máramaros Vármegye 1749–1769. évi nemesség vizsgálata*. Varga Béla Könyvnyomda Vállalata, Máramarosziget, 1943. 100, 126, 140–141.

17 Uo. 126.

18 RNL MM, F 45, 629, 1, Máramarosi tisztviselők nyilvántartása, 33–35, 38, 40; Jelenkor XIV(1845). 62. sz. (aug. 3.) 371.

19 RNL MM, F 45, 629, 1, Máramarosi tisztviselők nyilvántartása, 41, 43; uo. 338 Máramaros vármegye közgyűlési jegyzőkönyvei 1629–1848 (Inventarul Protoalelor de Ședinte ale Congregației comitatului Maramureș 1629–1848), 164, Vármegyei közgyűlési jegyző-

ügyészként, majd alszolgabíróként szolgált, hét évig volt főszolgabíró, országgyűlési követ, végül 1845-ben másodalispán lett.²⁰ Ugyanabban az évben Jurka János (Ioan Iurca) is főszolgabíróvá vált, korábban alszolgabíró és tiszteletbeli esküdt volt.²¹ Mihálka László (Vasile Mihalca) volt az egyetlen, aki nem került be az elitbe, ő a korszak végén alszolgabíró volt.²²

A sikeres pályafutások több tényezőre vezethetők vissza, amelyek között szerepel a családi háttér, az iskolázottság, a házasságokon keresztül kiépülő kapcsolati háló, valamint a vármegye sajátos politikai légköre is. A felsorolt tisztviselők közül Mihálka Lászlót és Mihályi Gábort kivéve, mindegyikük apja tisztviselő volt. Mihályi apja görögkatolikus lelkészként szolgált,²³ míg Mihálka „szegény sorsú, nemes eredetű földművelő szülőktől született”.²⁴

Fontos szempont az iskolázottság is. A tisztviselők általában Máramarossziget közvetlen vagy közeli környezetében éltek, és a Máramarosszigeti Piarista Gimnáziumban tanultak. Innen a Szatmárnémeti Katolikus Gimnáziumba mentek tovább, majd a kassai vagy a nagyváradi jogakadémián folytatták tanulmányaikat bölcsészet és jog terén. Mihálka László ismét kivételt képez: szerény családi körülményei miatt tanulmányait Szatmárnémetiben kellett félbeszakítania. Mán József esete az ellenkezője. Tanult a Máramarosszigeti Református és Piarista Gimnáziumokban, Lőcsén a premontrei rendnél, bölcsészetet Kolozsváron a Református Kollégiumban, valamint az Egri Érseki Jogakadémián, jogot pedig a Pozsonyi Evangélikus Líceumban és a Kassai Jogakadémián.²⁵

A négy család közül három egy nexust alkotott, amelynek középpontjában a Mán család állt. Mán László lányai közül az egyik Mihályi Gáborhoz, a másik Jurka Jánoshoz ment feleségül.²⁶ A Mán család révén mindhárom família kapcsolatba került a római katolikus magyar báró Sztojka családdal is. Mán László fia, Mán József ugyanis báró Sztojka Imre lányát, Klárát vette feleségül.²⁷ Sztojka Imre a reformkori Mára-

könyv (a továbbiakban Vm. kgy. jgy.) 1836: 1808; Pesti Hírlap XLII(1847). 582. sz. (okt. 29.) 685.

20 RNL MM, F 45, 338, 140, Vm. kgy. jgy. 1830:1633; uo. 629, 1, Máramarosi tisztviselők nyilvántartása, 40, 43; Nemzeti Újság XXXVIII(1843). 41. sz. (máj. 12.) 299.

21 RNL MM, F 45, 338, 140, Vm. kgy. jgy. 1830:1634; uo. 629, 1, Máramarosi tisztviselők nyilvántartása, 38, 43.

22 Uo. 41.

23 RNL MM, F 430 A Máramarosszigeti Piarista Gimnázium (Gimnaziul Romano Catolic Sighetu Marmatiei), 948. leltárszám, Iratgyűjtemény (Inventarul documentelor arhivistice), 11. Iskolai matrikula 1821–22 (Informatio primo semestrialis de juventute in r. gymnasio Szigethiensis Anno 1820–21), 4.

24 Fővárosi Lapok XXII(1886). 183. sz. (júl. 4.) 1328.

25 Vasárnapi Újság XXIV(1877). 5. sz. (febr. 4.). 67–68, 70.

26 Familia XXXI(1895). 249. sz. (jan. 22.) 37.

27 Ellenőr VIII(1876). 350. sz. (dec. 19.) 3.

maros egyik legbefolyásosabb személyisége volt: három alkalommal választották országgyűlési követnek, és 1848-ban rövid időre a főrendiház korelnöke is lett.²⁸ A négy család így egy politikailag is jelentős erőt képviselt. Ehhez a szövetségi rendszerhez tartozott Mihálka László is, ám alacsonyabb társadalmi státusza miatt inkább kortesként, mintsem egyenrangú szövetségesként.²⁹

A házasságok végül politikai szövetségekben konkretizálódtak, amelyek Máramaros sajátos politikai klímájában elősegítették a román tisztviselőcsaládok felemelkedését. Elszigeteltsége miatt a korszakot meghatározó politikai törésvonalak alig éreztették hatásukat a vármegyében; a politikai viszonyokat inkább generációs és felekezeti ellentétek alakították. Az 1843-as követválasztáson a négy család a Sztojkával szövetségben a Mán László után elnevezett Mán-pártba tömörült, míg ellenfeleik – a református tisztviselők és a Pogány, Szaplonczay család – a Pogány Károly másodalispán után elnevezett Pogány-pártba szerveződtek. A választás az előbbieik győzelmével zárult.³⁰ Az eredmény felháborította Máramarosziget református lakosságát, mivel két katolikus követ – Mihályi Gábor (görög-) és Sztojka Imre (római) – kapott mandátumot. A feldühödött tömeg feldúlta a vármegyeházát, és elűzte a városból a román kisnemességet.³¹

A korabeli választási rendszer a román tisztviselőknek kedvezett. A vármegye központjában megtartott tisztújításokon és követválasztásokon kizárólag a nemesség rendelkezett szavazati joggal,³² Máramaros nemességének többsége pedig román volt. Jelentős részük a vármegyeközponthoz közel fekvő, Mihályiék befolyása alatt lévő falvakban élt.³³ A lelkészek nagy befolyással bírtak a falvak lakóira, akiket így könnyen mozgósítani tudtak; Mihályi Gábor esetében az apja vállalta a főkortesi

28 Magyar Kurir XLI(1827). 48. sz. (jún. 15.) 372; Jelenkor I(1832). 97. sz. (dec. 5.), 769; Nemzeti Újság XXXVIII(1843). 41. sz. (máj. 12.) 299; Pesti Hírlap VIII(1848). 99. sz. (júl. 5.) 620.

29 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban MNL OL), C 44 Magyar Királyi Helytartótanács Departamentum politicum comitatum, F8:1848, 11117/1844, A királyi biztos vádjai Hatvány József tiszteletbeli esküdt ellen, 264–266.

30 Román Nemzeti Levéltár Kolozs Megyei Osztálya (a továbbiakban RNL KZS) (Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Cluj, a továbbiakban RNL KM), F 245 Mihályi család fondja (Fondul familiei Mihalyi), 204. leltárszám, Követválasztásokkal kapcsolatos iratok, 1843–1844 (Documente despre alegerea de deputați 1843–1844), 288. sz. Mán László első alispán kérvénye a főkancelláriához (a továbbiakban Mán László első alispán kérvénye), Máramarosziget, 1843. máj. 6., 2.

31 MNL OL, C 44, F8:1848, Történeti vázlat tekintetes Mánn László 1sőalispán pártjának nyilatkozata szerint, 115.

32 DEGRÉ Alajos: *Szavazási rend a megyegyűléseken 1848 előtt = Fejér Megyei Történeti Évkönyv*. VII. Szerk. FARKAS Gábor. Fejér Megyei Levéltár, Székesfehérvár, 1973. 125.

33 MNL OL, C 44, F8:1848, Vlád László nyilatkozata a királyi biztosnak, Máramarosziget, 1844. ápr. 03., 349–350.

szerepet. Ezzel szemben a Pogány-párt a koronavárosok magyar nemességére, illetve a vármegye elszigeteltebb vidékén élő, kis létszámú rutén nemességre támaszkodhatott. Ez utóbbiak azonban el sem jutottak a szavazás helyszínére, mivel a román többségű Szaploncán erőszakkal megakadályozták őket.³⁴

A két politikai tábor közötti feszültség fokozatosan mérséklődött. Az 1845-ös tisztújításon Mán László visszavonult az első alispáni tisztségből. Ezzel lehetőséget teremtett saját szövetségeseinek az előrelépésre, ugyanakkor teret engedett a rivális, az elitből kiszorult Szaplonczay család fiatalabb nemzedékének is.³⁵ Az 1848-as forradalom kitörése véget vetett a konfliktusnak. Az új, parlamentáris rendszerben a korábbi két országgyűlési követ helyett öt parlamenti képviselőt kellett választani, így sikerült mindkét fél igényeit kielégíteni. Az addig rivális pártok együtt harcoltak a forradalom ügyéért. A román tisztviselők kiterjedt családi hálózaton és a görögkatolikus egyházzal ápolt szoros kapcsolatuk révén fenntartották a békét a vármegye románlakta vidékein. Cserébe a forradalmi helyzet ugyanazt az előrejutási lehetőséget biztosította számukra, mint a magyaroknak. Mihályi Gábor és Mán József is országgyűlési képviselő lett.³⁶ Mihályit 1848 augusztusában Máramaros, Ugocea, Bereg, Ung, Szatmár, Közép-Szolnok és Kraszna vármegyék, Kővárvidék, valamint a 17. számú határőr-gyalogezred kormánybiztosának nevezték ki.³⁷ Segítője Mán József lett, akit a kormány 1849 elején a máramarosi újoncoszásért és katonai ellátásért felelős kormánybiztosnak nevezett ki.³⁸

A SIKER KITELJESEDESE: A DUALIZMUS

A román tisztviselők *hungarus*-tudatuk miatt őszintén azonosulhattak a forradalom ügyével. A máramarosi román nemesek egy jelentős része a szabadságjogaik gyakorlását a rendi *natio hungaricá*hoz kötötte. Ezért, amikor megjelent a modern nacionalizmus, érvényesülési lehetőségeiket is a magyar politikai nemzet keretén belül látták. Ez azt jelentette, hogy sorsuk össze volt kötve a helyi forradalmi erő zömét kitevő református, nemzeti-liberális tisztviselőkével. A forradalom bukása után ők is elsen-

34 MNL OL, C 44, F8:1848, A fennálló országgyűlésre nemes Máramaros megye részéről 1843ik évi április hónap 26ik napján véghezment követválasztás körülményeknek, s elkövetett kihágásoknak valóságos történet leírása, 150.

35 Jelenkor XIV(1845). 59. sz. (júl. 24.) 354.

36 Közlöny I(1848). 21. sz. (jún. 30.) 81.

37 RNL MM, F 48 Mihályi János személyes gyűjteménye (Colecția personală academician Ioan Mihályi de Apșa), F 48, 427, 8, Mihályi János és Mán József kegyelmi kérelme, 1849. okt. 31, 1–2.

38 SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái*. I–XIV. Bp., 1891–1914 (a továbbiakban SZINNYEI: *Magyar írók*). I. 473–474.

vedték a retorziókat. Mán Józsefet négy, Mihályi Gábort hat év várfogságra és vagyonelkobzásra ítélték 1851-ben.³⁹ Egy évvel később viszont már szabadlábra kerülhettek, és vagyonukat is visszaszerezhették. Azonban amikor a magyar liberálisoknak kedvező fordulat állt be a birodalmi politikában, a román tisztviselők karrierjében is kedvező változások következtek be. Az októberi diploma 1860-as kibocsátásával véget ért a neoabszolutista korszak, és Magyarország visszanyerte autonómiájának egy részét. A diploma kibocsátásával egyidejűleg a vármegyerendszert is visszaállították.⁴⁰ Mán József a vármegye főispánja, Mihályi Gábor az országgyűlési képviselője, Jurka János az első alispánja lett, míg Mihálka Lászlót főszolgabíróvá választották.⁴¹

Az 1861-es év végére újabb nagypolitikai fordulat következett be. Anton von Schmerling kormányzata – ezúttal liberális alapokon nyugvó – kísérletet tett a birodalom központosítására. A magyar törvényhozást feloszlatták, és az 1860-ban megalakult vármegyei tisztikarok is lemondtak.⁴² Máramaros vezetésére Dolinay Pétert, egy rutén származású királybiztost neveztek ki. A vármegyét hagyományosan vezető román és koronaváros-beli református nemesség helyére idegen vármegyéből érkezett római katolikus magyar és rutén tisztviselőket neveztek ki.⁴³ Dolinay tudatosan törekedett a románokat kiszorítani a hatalomból. Máramaros románok által lakott része 1856-ban a munkácsi püspökségtől a szamosújvárihoz került, de a két nemzetiség határvonalát képző máramarosszigeti parókia állása tisztázatlan maradt. Mindkét püspökség a magáénak szerette volna tudni.⁴⁴ A románokhoz hasonlóan a rutén görögkatolikus lelkészek is nagy hatással voltak a vármegye működésére. A vármegyében idegennek számító Dolinay a román tisztviselők kiszorításával akarhatta szorosabbra fűzni a viszonyát a helyi rutén klérussal.

Tehát az Erdélyben „megszokott” román–magyar ellentét helyett Máramarosban egy román–rutén ellentét létezett. Ráadásul a vármegye lakosságának felét ruténok tették ki, és addig a pontig szinte egyáltalán nem volt képviselőjük a vármegye vezetésében, így joggal érezhették magukat marginalizálva. Ez különösen azután vált

39 Pesti Napló II(1851). 476. sz. (okt. 9.) 2–3.

40 GERGELY Jenő: *Autonómiák Magyarországon 1848–2000*. ELTE, Történelemtudományi Doktori Iskola–L'Harmattan, Bp., 2005. 278–279.

41 RNL MM, F 45, 340, 1, Vm. kgy. jgy. 1860:6; Politikai Újdonságok VI(1860). 44. sz. (nov. 1.) 691; Sörgöny I(1861). 1. sz. (jan. 1.) 1.

42 PAP József: *Magyarország vármegyei tisztikara a reformkor végétől a kiegyezésig*. Belvedere Meridionale, Szeged, 2003. 65–66.

43 Sörgöny II(1862). 4. sz. (jan. 5.) 4.

44 VÁRADY Gábor: *Hulló levelek*. I–III. Sichermann Mór Nyomdája, Máramarossziget, 1890–1895 (a továbbiakban VÁRADY: *Hulló levelek*). II. 241; MNL OL D 191 Magyar Királyi Helytartótanács. Elnökségi iratok (a továbbiakban MNL OL D 191), I. D. csomó, 17467, Máramaros megye királyi biztosa a szigeti vicariatus kérdésének tárgyalásakor történt dolgokról, 289–293.

hangsúlyossá, hogy Dolinayt egy 1862-ben kirobbant korrupciós botrány miatt felmentették.⁴⁵

Schmerling kormánya 1865-ben megbukott, és megindult a kiegyezéshez vezető folyamat.⁴⁶ Ezáltal a vármegyében is átrendeződtek a hatalmi viszonyok. A helyi elitnek vissza kellett szereznie pozícióit, de úgy, hogy ne szorítsa ki teljesen a ruténokat. A helyzetre Mán József – az 1865-től ismét főispáni tisztet betöltő – a Jurka János házában létrejött kálinfalvi egyezmény által kínált megoldást. Az egyezmény rendezte az egyházi kérdést, és meghatározta, hogy a következő országgyűlésre a vármegye két román, két rutén és két magyar képviselőt küld.⁴⁷ Az egyezmény szelleme az 1867-es tisztújításon is megmutatkozott, mivel a vármegye élére egy román, egy rutén és egy magyar alispánt választottak, és mindegyik nemzetiség kapott legalább egy főszolgabírói hivatalt.⁴⁸

Az egyezmény egyben megszilárdította a négy román családnak a helyzetét. Mán József 1865-től egészen 1876-ban bekövetkezett haláláig a vármegye főispánja volt.⁴⁹ Egyetlen fia, Mán Izidór (Isidor Manu) két évvel később meghalt, családi ága ezzel kihalt. Jurka Jánost 1867-ben újra elsőalispán-helyettesnek választották,⁵⁰ de két év múlva visszavonult. Fia, Jurka Bazil (Basiliu Iurca) két évet volt alszolgabíró,⁵¹ majd két mandátumot nyert a parlamentben.⁵²

Mihálka László a római katolikus, több alispánt adó Hatfaludy családba beházasodva és a reformkori generáció visszavonulását kihasználva jutott karrierje csúcsára: 1869-ben alispánnak választották.⁵³ Hivatalát tizenhét éven keresztül, 1886-ban bekövetkezett haláláig viselte.⁵⁴ Második házasságából hat fia született, közülük négy érte meg a felnőttkort. János görögkatolikus lelkész lett, II. László (Vasile Mihalka) tizenhét éven át a szigeti járás főszolgabírójaként működött.⁵⁵ Pál (Pavel Mihalca)

45 DEÁK Ágnes: *Vizsgálat egy megyei királyi biztos ellen hivatali visszaélés ügyében, 1863*. Századok 152(2015). 1. sz. 210–212.

46 CSORBA László: *Az önkényuralom kora (1849–1867) = Magyarország története a 19. században*. Szerk. GERGELY András. Osiris, Bp., 2005. 313.

47 VÁRADY: *Hulló levelek*. 241.

48 RNL MM, F 45, 340, 6, Vm. kgy. jgy. 1867:6.

49 Vasárnapi Újság XXIV(1876). 5. sz. (febr. 4.) 70.

50 RNL MM, F 45, 340, 6, Vm. kgy. jgy. 1867:6.

51 Pesti Napló XXIX(1878). 126. sz. (máj. 24.) 3.

52 PÁL Judit–VLAD POPOVICI–FEHÉR Andrea–OVIDIU EMIL IUDEAN: *Parliamentary Elections in Eastern Hungary and Transylvania (1865–1918)*. Peter Lang GmbH Internationaler Verlag der Wissenschaften, Berlin, 2018 (a továbbiakban *Parliamentary Elections*). 240–241.

53 RNL MM, F 45, 340, 14, Vm. kgy. jgy. 1869:769.

54 *Mihálka László gyászjelentése*. <https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/425049#> (Utolsó megtekintés: 2025. 07. 03.)

55 RNL MM, F 45, 340, 41, Vm. kgy. jgy. 1877:274; Pesti Hírlap XVI(1894). 87. sz. (márc. 28.) 7.

kilenc évig volt főszolgabíró, majd egy évig árvaszéki elnök, de fiatalon, 41 évesen meghalt 1899-ben.⁵⁶ György (Georgiu Mihalca) ügyvédként dolgozott, 1915-ben lett a vármegye főügyésze.⁵⁷

A Mihályiak lettek a legsikeresebbek és a legbefolyásosabbak. Mihályi I. Gábor a provizórium idején helytartósági tanácsosként tevékenykedett. Emiatt a politikailag „kompromittáltak” táborába került, és 1865-ben már nem választották újra a törvényhozásba, de a kiegyezés után rögtön kinevezték a legfelsőbb törvényszék egyik bírójává. 1875-ben hunyt el. Feleségétől, Mán Juliannától (Iuliana Manu) öt fia született.⁵⁸ A legfiatalabb, II. Gábor (Gavril Mihalyi) járásbíróként hunyt el alig 41 évesen Máramaroszigeten.⁵⁹ A legidősebbik, Gyula (Iuliu Mihalyi) a közös hadsereg huszárezredese lett, 61 évesen halt meg Balázsfalván.⁶⁰ Viktor (Victor Mihalyi) 1841-ben született, és egyházi pályára lépett. 1875-ben Lugos görögkatolikus püspökévé, 1895-ben pedig Balázsfalva érsekévé nevezték ki.⁶¹

I. Péter (Petru Mihalyi) 1867 és 1869 között főszolgabíróként működött, majd 41 éven keresztül, szinte megszakítás nélkül képviselte a vármegyét a budapesti törvényhozásban.⁶² Idősebbik fia, III. Gábor (Gavrilă Mihalyi) főszolgabíró lett. Testvére, II. Péter (Petru Mihalyi) előbb határrendészeti kapitány volt, majd országgyűlési képviselőnek választották őt is.⁶³ Legkisebb testvérük, Florent (Florentin Mihalyi) nem lépett be sem a politikába, sem a közigazgatásba. Tehetős ügyvéd lett, és sikeres irodát vezetett Máramaroszigeten,⁶⁴ két testvérenek pedig a „gazdasági háttérként” működött. I. Gábornak egyetlen fia volt, aki a vármegyei hivatali pályát választotta: Mihályi János (Ioan Mihalyi). Ő 43 éven keresztül, 1871 és 1914 között töltötte be a

56 *Magyarország tiszti cím- és névtára 1891*. Pesti Könyvnyomda-Részvénytársaság, Bp., 1891 (a továbbiakban MTCN 1891). 107; Budapesti Hírlap XVIII(1898). 117. sz. (ápr. 28.) 9; Mihálka Pál gyászjelentése. <https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/425058#> (Utolsó megtekintés: 2025. 07. 03.)

57 MTCN. 136.

58 SZINNEY: *Magyar írók*. VIII. 1284; Magyarország és Nagyvilág XI(1875). 37. sz. (szept. 12.) 452.

59 Tribuna IX(1892). 67. sz. (márc. 21.) 267.

60 *Mihályi Gyula gyászjelentése*. <https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/425620#> (Utolsó megtekintés: 2025. 07. 03.)

61 *Memoriile unui ierarh uitat: Victor Mihalyi de Apșa (1841–1918)*. Ed. Nicolae BOCSAN–Ion CÂRJA. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2009 (a továbbiakban *Memoriile unui ierarh*). 8, 13–51.

62 RNL MM, F 45, 340, 6, Vm. kgy. jgy. 1867:6; *Parliamentary elections*. 240–241, 243.

63 *Az „Athenaeum” Magyar Közigazgatási Kalendárium 1902–dik évre*. Athenaeum Irodalmi Nyomdai- és Részvény-társulat, Bp., 1902. 169; MTCN. 1907. 151; MTCN. 1910. 166.

64 Uo. 209.

vármegye főügyési tisztségét.⁶⁵ Fiai közül ketten érték meg a felnőttkort: Szilveszter (Silvestru Mihalyi) banki hivatalnok lett,⁶⁶ Longin pedig két unokatestvéréhez hasonlóan a közigazgatásban helyezkedett el. A két világháború közötti időszakban főszolgabíróként, majd alprefektusként működött.⁶⁷

A karrierutakból jól látszik, hogy a négy família sikeresen konszolidálta hatalmát a dualizmus időszakában. Ez figyelemre méltó, mert a nacionalizmustól átítatott késő dualista korszakban a vármegyei elit szinte teljesen elmagyarosodott, de ezek a családok végig megőrizték pozíciójukat. 1918-ban a 16 főtisztviselő közül már csak 4 volt nem magyar nemzetiségű. Közülük kettőt már említettünk: Mihálka György főügyészt és Mihályi III. Gábor főszolgabíró. A reformkorhoz hasonlóan a siker okai a dualizmus idején is az iskoláztatásban, a házassági stratégiákban, a politikai rendszer helyi működésében, illetve tisztviselőcsaládok birtokviszonyaiban kereshetők. A dualizmuskori nemzedék tagjainak többsége a Budapesti Királyi Tudományegyetemen tanult. A Jurka és a Mihályi család esetében a fiatalabb nemzedékek oktatása már gyakran nem Máramarosszigeten kezdődött. II. Péter például a kassai Premontrei Rend Gimnáziumában kezdte tanulmányait, míg III. Gábor a lugosi Római Katolikus Líceumban tanult, majd a nagyszombati Érseki Főgimnáziumban folytatta tanulmányait,⁶⁸ mielőtt Budapestre került. Jurka Fláviusz (Iurca Flaviu) Budapesten, a Kegyes Tanítórendiek Főgimnáziumában tanult. I. és II. Péter a Bécsi Tudományegyetemen végezte jogi tanulmányait,⁶⁹ Viktor pedig Rómában tanulta a teológiát.⁷⁰

A reformkortól a családok már nem egymás között házasodtak. Sőt, markáns változás figyelhető meg e téren. Mán József, Mihályi Gábor és Jurka János feleségei románok voltak, Mihálka László első felesége szintén román volt. Értelemszerűen mindegyik feleség katolikus volt, de a dualizmusban már protestáns családokkal is történnek házasságkötések. A négy tisztviselőnek 10 fia és 7 unokája volt. Közülük nyolcan magyar, hárman román családba házasodtak, négyen nőtlenek maradtak, kettőről pedig nincs adatunk. Ugyanígy hét lányuk és hét lányunokájuk volt. Közülük

65 RNL MM, F 45, 340, 41, Vm. kg. jgy. 1871:1659; Alkotmány XIX(1914). 257. sz. (okt. 16.) 13.

66 A Történelmi Máramaros Múzeuma (Muzeul Maramureşului din Sighetul Marmăţiei – a továbbiakban TMM), apsai Mihályi János fondja (Fondul Ioan Mihalyi de Apşa), *Necrologul lui Silviu Mihalyi de Apşa*.

67 Alexandru FILIPAŞCU: *Istoria Maramureşului*. „Gutinul”, Baia Mare, 1997. 214.

68 SCHLICK István: *A nagyszombati érseki főgymnasium értesítője az 1888–89. tanév végén*. Nyomatott Winter Zsigmondnál, Nagyszombat, 1889. 97; BILLMANN Márton: *A lugosi róm. kath. magy. főgymnasium értesítője az 1881–82. tanévról*. Wenczel János és fia könyvnyomdájából, Lugos, 1882. 33.

69 Magyarország VII(1900). 249. sz. (szept. 16.) 8.

70 *Memoriile unui ierarh*. 8–13.

hatan hajadonok maradtak, hatan román, egy magyar és egy rutén származású családba házasodtak.

A Mihálka és a Mihályi családok példája szemlélteti a legjobban a kialakult egyes házassági stratégiát. A férfiak inkább magyar, a nők inkább román családokba házasodtak. Mihálka I. László négy fia közül egy nőtlen maradt, három pedig református magyar családba házasodott. Például Mihálka György főügyész felesége, Székely Margit egy Kis-Küküllő vármegyei unitárius családból származott; apját, Székely Mihályt főerdőmesterként helyezték Máramarosba, ami elősegítette a család helyi beilleszkedését.⁷¹ Mihálka I. Lászlónak két lánya is született. Jusztna (Iustina Mihalca) a rutén származású főszolgabíró, Szilágyi Miklós, Dóra (Dora Mihalca) pedig ifjabb Papp József (Iosif Popp) nagysomkúti országgyűlési képviselő és ügyvéd felesége lett.⁷²

Mihályi I. Gábor öt fia közül kettő házasodott meg. I. Péter a bevezetőben idézett, budapesti örmény származású ügyvédcsalád egy tagját, Simon Lujzát vette feleségül. II. Péter a koronavárosok egyik legbefolyásosabb református tisztviselőcsaládjában, a Kovássy családban talált magának házastársat.⁷³ Florent felesége Hieronymi Karola volt, Hieronymi Károly belügyminiszter és Várady Gabriella lánya. Ez utóbbi Várady Gábor országgyűlési képviselő és másodalispán lánya volt, aki szintén a koronavárosok egyik tekintélyes református családjához tartozott.⁷⁴ Mihályi I. Gábor kisebbik fia, János kétszer házasodott, mindkét alkalommal román nőt vett feleségül. Első felesége a szebeni származású Dunka Paula (Paul Dunca) volt, akinek apja a provizórium idején kormánybiztosként szolgált. Második felesége Papp Jusztna (Iustina Popp) volt,⁷⁵ akinek apja Felsővisón görögkatolikus lelkészként tevékenykedett.

A SIKER TITKA: ADAPTÁCIÓS STRATÉGIÁK A MAGYAR ÉS A ROMÁN ÁLLAMBAN

Az 1. táblázatból látható, hogy a tisztviselőcsaládok közül a románok rendelkeztek a legnagyobb és legértékesebb földbirtokokkal. Reformkori földbirtokviszonyaikról nem áll rendelkezésre forrás, de valószínű, hogy a vagyonosodás a dualizmusban tör-

71 Unitárius Élet XVI(1962). 1. sz. (jan. 1.) 1; *Mihálka Györgyné szül. Székely Margit gyászjelentése*. <https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/425042#> (Utolsó megtekintés: 2025. 07. 03.)

72 *Mihálka Jusztna családfája*. <https://www.geni.com/people/Jusztna-Mih%C3%A1lka/6000000002930298828> (Utolsó megtekintés: 2025. 07. 03.)

73 Kárpáti Híradó XXI(1944). 41. sz. (febr. 20.)

74 Alkotmány X(1905). 29. sz. (febr. 2.) 8.

75 Fővárosi Lapok XV(1878). 98. sz. (ápr. 28.) 480; Krassó-Szörényi Lapok III(1881). 29. sz. (júl. 21.) 4.

tént. Ennek politikai vetülete is volt. A dualizmus választási rendszere már nem kedvezett a román tisztviselőknek. A választójog nemcsak a nemességre korlátozódott, hanem minden olyan személyre, aki elérte a törvény által előírt vagyoni vagy értelmi cenzust. A tisztújításokat továbbra is a vármegye központjában tartották. A tisztviselők megválasztásáról a törvényhatósági bizottság tagjai döntöttek; a testület egyik felét a szavazati joggal rendelkező polgárok, a másikat pedig a legtöbb egyenes állami adót fizető virilisek alkották.⁷⁶ Az 1848-ban vagy előtte született román kisnemeseleknek „régijogon” továbbra is megmaradt a szavazati joga vagyoni helyzetüktől függetlenül, de számuk a korszak végére egyre csökkent.⁷⁷ A tehetősebb, koronaváros-beli magyar, valamint a vármegye északi részén élő rutén szavazók száma nőtt. Viszont a vármegye tíz járásából a Szigetiben és a Visóiban relatív, az Izavölgyiben abszolút román többség élt.⁷⁸ Az 1896-os évben a Szigeti járásról leválasztva létrejött a Sugatagi járás,⁷⁹ melyben szintén abszolút többségben voltak a románok. A vármegye hat választókerületéből a Sugatagiban és a Visóiban szintén abszolút többségben éltek románok. Ezekben a három család befolyása továbbra is nagy maradt, és értékes szövetségessé tette őket a magyar kormánypártok szemében.

Családok	Legelő	Szántó	Teljes földbirtoknagyság
Mihálka, Mihályi Jurka	4078	789	11 996
Szaplonczay és Pogány	870	1076	4086
Koronavárosok református tisztviselőcsaládai	61	199	542

1. táblázat. A román és a magyar földbirtokos és református tisztviselőcsaládok földbirtokai összesítve, holdban

Budapestről nézve Máramaros távol eső, izolált nemzetiségi vármegye volt. Ezért a kormánypárt saját pozícióit a helyi elittel kötött informális megegyezésekkel akarta biztosítani.⁸⁰ Lényegében az alku azt jelentette, hogy a románok támogatták vagy nem elleneztek nyíltan a kormány nemzetiségpolitikáját, és garantálták számára a

76 MÁRKUS Dezső: *Magyar Törvénytár 1000–1895*. 1869–1871. évi törvénycikkek. Franklin-Társulat, Bp., 1900. 212–213, 215–218.

77 GERŐ András: *Az első kisebbség. Népképviselő a monarchia Magyarországn.* Gondolat, Bp., 1988. 31–32.

78 *A magyar korona országainak 1900. évi népszámlálása*. Pesti Könyvnyomda-Részvénytársaság, Bp., 1902. 299, 301, 303, 305.

79 Pesti Napló XLVII(1896). 92. sz. (ápr. 2.) 1.

80 EGRY Gábor: *Unruly Borderlands: Border-Making, Peripheralization and Layered Regionalism in Post-First World War Maramureș and the Banat*. *European Review of History: Revue européenne d'histoire* 27(2020). 6. sz. 715.

román kerületek mandátumait. Cserébe a román elit pozíciói is garantálva maradtak, és kétes ügyeik fölött is szemet hunyt a kormány.

A működésmód magyarázat lehet a Mihálka család látványos felemelkedése. Mihálka László alispán a Deák-, majd a Szabadelvű Párt helyi elnöke volt, közéleti szereplésén gyakran hangoztatta, hogy „nem ismer e hazában más nemzetet, mint a magyart”.⁸¹ Trefort Ágoston 1879 márciusában nyújtott be egy törvénytervezetet, amely kötelezővé tette a magyar nyelv oktatását a népoktatási tanintézetekben. Ezt a lépést Mihálka Lászlónak a királyhoz intézett kérvénye előzte meg, amelyben 400 máramarosi román aláírásával kérte az uralkodót, hogy adjon előleges jóváhagyást a törvénytervezetnek, hogy az a parlament elé kerülhessen.⁸² Ugyanakkor, egyszerre volt hét közbirtokosság elnöke.⁸³ Erre felfigyeltek a vármegyében, és egy megyebizottsági tag, Hollósy Simon azzal vádolta, hogy helyzetével visszaélve földeket sajátít ki a közbirtokosságoktól.⁸⁴ Az ügyből országos botrány lett, Mihálka mögé beállt a kormánypárti sajtó, és maga Tisza Kálmán miniszterelnök vette védelmébe egy parlamenti interpelláció kapcsán.⁸⁵ Mihálka 1886-ban meghalt, és ezzel az ügy elévült, de a vádak nem lehettek alaptalanok, mert a szegény kisnemesi sorból származó alispán három fiának összesen 7117 hold birtoka volt 1893-ban.⁸⁶

Mihályi I. Péter 1865 és 1869 között a Sugatagi, majd 1869 és 1881 között a Visói kerületet képviselte a parlamentben a kormánypárt színeiben. Legutolsó mandátuma alatt csatlakozott az Egyesült Ellenzékhez, majd az Apponyi-féle Nemzeti Párthoz. Ennek árát meg is fizette, mert az 1881-es választáson alulmaradt a kormánypárti Jónás Ödönnel szemben, de 1884-ben sikerült legyőznie őt. Az 1887-es választáson Lónyay János főispán „békét” eszközölt ki Mihályi és a kormánypárt között. Mihályi nem indult többet a Visói kerületben, cserébe a szabadelvűek nem állítottak ellenjelöltet neki a Sugatagiban. Így a kerület és a járás is a Mihályi család „tulajdonává” vált. III. Gábor 18 évig volt a járás főszolgabírója, II. Pétert pedig rögtön apja visszavonulása után megválasztották képviselőnek.⁸⁷

81 VÁRADY: *Hulló levelek*. III. 86.

82 Uo. 244.

83 RNL MM, F 45, 818. Főispáni iratok (Acte prezidențiale ale comitelui suprem, inventar scriptic pe probleme), 1883:5. sz., Mihálka László alispán levele Lónyay János főispánnak, Máramarossziget, 1885. nov. 25.

84 Közérdek I(1883). 3. sz. (szept. 16.) 1; Máramarosi Lapok XI(1896). 19. sz. (máj. 1.) 1.

85 *Az 1884. évi szeptemberhó 27-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója*. IX. 195. ülés, 1886. márc. 3. Szerk. P. SZATHMÁRY Károly. Pesti Könyvnyomda Részvény-Társaság, Bp., 1886. 339–342.

86 *Magyarország földbirtokosai*. Szerk. BAROSS Károly–NÉMETH József. Hungária Könyvnyomda, Bp., 1893. 406–407, 410–413, 415–417.

87 *Parliamentary Elections*. 240–241, 243.

Ez a stratégia sikeresnek bizonyult Nagy-Romániában is. A Nagy Háború utolsó évében még nem volt egyértelmű, hogy Máramaros a román állam része lesz. II. Péter 1918. október 23-án kijelentette a budapesti parlamentben, hogy a máramarosi románok nem akarnak Romániához csatlakozni.⁸⁸ Főszolgabíró testvérét, III. Gábort 1919 elején tartóztatta le a Máramarosba bevonuló hadsereg, mert nem volt hajlandó levenni a Sugatagi járás hivatali épületéről a magyar zászlót.⁸⁹ Viszont amikor a román uralom maradandósága egyértelművé vált, a két Mihályi is alkalmazkodott. II. Péter „magyar dzsentrí télikabátja” mellett „hatalmas, magas, báránybőrsüveget” kezdett hordani. Estélyeket tartottak a román tiszteknek, amelyeken részt vett II. Péter románul nem beszélő magyar felesége is.⁹⁰ Az adaptáció sikeres volt, Gábor a Nemzeti Liberális Párt elnöke lett. Mindketten betöltötték a prefektusi hivatalt, és mindketten ki lettek tüntetve a román vaskoronarenddel. II. Péter Máramarossziget polgármestere és a megye szenátora is volt egy ideig.⁹¹ Az alku azért volt lehetséges, mert a regáti liberálisok nem rendelkeztek politikai infrastruktúrával Máramarosban, de a rivális parasztpártiak igen, hiszen a volt Román Nemzeti Párt helyére építkeztek. A Mihályiak garantálták a liberális befolyást, cserébe a „renegát” múltjuk a háború homályába veszett.

A második bécsi döntés utáni reintegráció példáját távoli rokonuk, az 1940-ben főispánnak kinevezett Jurka Fláviusz esetén követhetjük. Ő Jurka Bazil fia volt, és a két világháború közötti Romániában is jól mozgott, főszolgabíró és prefektus is volt.⁹² Kinevezése legitimációs eszközként szolgált a magyar állam számára, mert mint a „hazai románság tekintélyes családjának sarja [...] ékes szülő bizonyítéka a kormányzat azon szándékának, hogy a nemzetiségekkel szemben a megértés és a méltányosság politikáját kívánja követni”.⁹³ Jurka és a Mihályiak egyben az utolsó két tisztviselőcsaládja a vármegyének, amely hatalmát megtartva túlélte az impériumváltás és a bécsi döntés hozta változásokat is. A koronavárosok református tisztviselőcsaládjai már a dualizmusban, a földbirtokos Szaplonczay és Pogány, illetve a Mihálka család a két világháború között szorultak ki Máramaros megye vezetéséből. A kommunista

88 *Az 1910. évi június hó 21-ére hírdetett országgyűlés képviselőházának naplója*. XL. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Könyvnyomdája, Bp., 1918. 425–427.

89 FILIPAȘCU: *i. m.* 208, 211, 214; *Patria* V(1923). 30. sz. (febr. 11.) 3; IX(1927). 90. sz. (máj. 14.) 2.

90 SZENT-GÁLY-FAUR Aurél: *Máramarosszigeti napló 1919. január–1919. július*. Erdélyi Szalon, Bp., 2023. 65.

91 *Patria* 1923. 30. sz. (febr. 11.) 3.

92 *Monitorul Oficial* 1925. 224. sz. (okt. 11.) 11425; *Aradi Újság* XXXII(1931). 105. sz. (máj. 13.) 1.

93 *Budapesti Közlöny* LXXIV(1940). 264. sz. (nov. 20.) 1.

államhatalom berendezkedésével azonban Jurka Magyarországra menekült.⁹⁴ A két Mihályi sorsa tisztázatlan, de valószínűleg Romániában maradt.

A SIKER ÁRA: ASSZIMILÁCIÓ?

Jurka János, Mihálka I. László, Mihályi I. Gábor és Mihálka László a magyar politikai nemzethez tartozó románoknak tartották magukat. A forrásokban így nyilatkoznak magukról, és kortársaik is így látták őket.⁹⁵ Vezető szerepükből fakadóan igyekeztek támogatni a máramarosi román nyelv és kultúra fejlődését. Mindannyian pénzbeli hozzájárulással segítették a Máramarosi Román Népművelési Egyesület létrehozását (Asociațiunea pentru Cultura Poporului Român din Maramureș).⁹⁶ Mán és Mihálka elnökei voltak az egyesületnek.⁹⁷

Fiaik és unokáik nemzeti hovatartozását már nehezebb meghatározni. Noha idősebb testvérével, I. Péterrel váltakozva magyarul és románul, illetve gyakran kevert nyelven levelezett,⁹⁸ II. János politikailag az erdélyi román nemzeti mozgalomhoz vonzódott, és meg volt győződve arról, hogy a románokat történelmi jog illeti meg az autonómiára. Ez nem véletlen: egyetemi éve alatt élénken foglalkoztatta a magyarországi románok története.⁹⁹ A témában végzett munkássága révén később a Román Tudományos Akadémia külső tagjává választották, és Nicolae Iorgával is levelezett.¹⁰⁰ Helyi szinten I. Péter testvérével együtt – birtokaikat megterhelve – kölcsönt vettek fel egy kollégium építésére a népművelési egyesület diákjai számára.¹⁰¹ Gyermekei is megőrizték román identitásukat: Longin például érsek nagybátyja mellett nevelkedett Balázsfalván. Ő hozta el Kolozsvárról az első román zászlót Máramarosszigetre, amelyet az akkor már elhunyt apja házára akasztottak fel.¹⁰² A hét lányából három

94 Jurka Fláviusz gyászjelentése. <https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/123187#> (Utolsó megtekintés: 2025. 07. 03.)

95 VÁRADY: *Hulló levelek*. III. 68, 86; Vasárnapi Újság XXIV(1877). 5. sz. (febr. 4.) 67.

96 Gazeta Transilvaniei LXXV(1902). 224. sz. (okt. 11.) 2.

97 GAGYI Jenő: *A magyarországi románok egyházi, iskolai, közművelődési, közgazdasági intézményeinek és mozgalmainak ismertetése*. Úránia Könyvnyomda, Bp., 1909. 247

98 RNL KM, F 245, 1204, 183, Scrisoarea lui Petru Mihályi către fratele său Ioan Mihályi, Sighetu Marmăției 23 februarie 1871, 2–6; TMM, Mihályi Péter levele Mihályi Jánosnak, Szarvaszó, 1907. jún. 2.

99 Mihai DĂNCUȘ: *Casa muzeu Mihályi de Apșa în Pantheonul neamului românesc*. Acta Musei Maramorosiensis III(2005). 3. sz. 395.

100 Uo. 381.

101 GAGYI: i. m. 248.

102 *Anuarul institutelor de învățământ gr.-cat. Din Balázsfalva (Blaj): gimnaziul superior, institutul pedagogic, școala civilă și elementară de fete, școala de aplicație, școala învățătorilor de*

hajadon maradt, de három román ezredeshez és egy román állami hivatalnokhoz ment feleségül.¹⁰³

A második és harmadik generáció tagjainak többsége az akkulturáció és az asszimiláció között helyezkedett el. I. Péter apjához hasonlóan gondolkodhatott: jól beilleszkedett a magyar elit legfelsőbb körébe, ugyanakkor igyekezett vagyonának egy részét a román kulturális élet támogatására fordítani. Ő is elnöke volt a népnevelési egyesületnek.¹⁰⁴ Fiaiban nem mutatkozott meg nemzeti elköteleződés, csak az impériumváltás után. Sőt, II. Péter Kassán született, és korai éveit is ott töltötte. Diákként az Arany-Önképző-kör, egyetemi hallgatóként a Nemzeti Párt színeiben az Egyetemi Kör elnöke volt, emellett a nacionalista *Magyarország* című lap újságírójaként is működött.¹⁰⁵ A Mihálka család második generációja szintén közömbös volt a románság iránt. Az *Unirea* című román újság ugyanabban a cikkben Mihálka I. Lászlót „jó románként” emlegette, románul írva le a nevét, míg fiát, Mihálka Györgyét magyar formában közölte, megjegyezve, hogy már nem beszélte apja nyelvét.¹⁰⁶ Alexandru Filipaşcu szerint a három tisztviselő gyermeke az impériumváltás után mind Magyarországra költözött.¹⁰⁷

A román gyökerekhez való viszonyulásban fontos szerepet játszott a szocializációs közeg. A Mihályi és a Mihálka család második és harmadik generációja is magyar közegben tanult. Mindezek mellett azonban a legmeghatározóbb tényező a házasság volt. A Mihálka család az egyetlen, amelyről határozottan kijelenthető, hogy asszimilálódott. A reformkori tisztviselők közül csak Mihálka Lászlónak volt magyar felesége. Fiai elmagyarosodását a román sajtó Hatfaludy Mária nevelésével magyarázta, feleségeik is protestánsok voltak.¹⁰⁸ Ezzel szemben a Mihályi család második generációjának mind az öt férfitagja „nemzeties” nevelésben részesült Mihályiné Mán Julianna révén, így megőrizték identitásukat.¹⁰⁹ Mihályi János és gyermekei világnézetére kétségtávolú hatással volt, hogy első felesége a román nemzeti mozgalom központjából, Nagyszebenből származott. A Jurka család némileg kivételt képez. Jurka Bazil felesége báró Popp Aurélia (Aurelia Popp), báró Popp László (Ladislau Popp), az

meserii și negustori pe anul școlastic 1914–15. Tipografia seminariului teologic greco-catolic, 1915. 107; DĂNCUȘ: i. m. 382.

103 TMM, apsai Mihályi János fondja, *Necrologul lui Longin-Virgil Mihalyi de Apșa*; Uo. *Necrologul lui Marie Theodora născută Mihalyi de Apșa*.

104 GAGYI: i. m. 254.

105 Magyarország VII(1900). 249. sz. (szept. 16.) 8.

106 Gazeta Transilvaniei LXXIII(1899). 262. sz. (nov. 26.) 3; Unirea XXIV(1914). 77. sz. (júl. 30.)

107 Alexandru FILIPAȘCU: *Înstrăinarea unor familii și averi maramureșene*. Transilvania LXIII(1942). 10. sz. 749.

108 Gazeta Transilvaniei LXIII(1899). 262. sz. (nov. 26.) 3.

109 Familia XVII(1881). 61. sz. (aug. 16.) 393–394.

Erdélyi Egyesület a Román Irodalomért és a Román Nép Kultúrájáért (Asociația Transilvană pentru Literatură Română și Cultura Poporului Român, a továbbiakban ASTRA) elnöke lánya volt. Fláviusz számára Bukarestből hoztak román nevelőnőt.¹¹⁰ Identitásának alakulásában azonban a Budapesten töltött iskolai évek és Klíma Annával, egy magyar miniszteri osztálytanácsos lányával kötött házassága bizonyultak meghatározónak. A második világháború után római katolikus hitre tért, és felesége családi kriptájába temették el Vácon.¹¹¹

További két fontos tényező a családok helyi érdekei és a nacionalizmus volt. Ezek egyszerre húzó és toló hatást gyakoroltak a tisztviselők identitására. A Mihályi család második generációjában, bár jelen volt a román identitás, politikai és gazdasági érdekeik gátolták annak teljes kibontakozását. János a vármegye főügyésze volt, és csak azután vállalta nyíltan szimpátiáját a nemzeti mozgalommal, hogy alulmaradt az alispáni tisztségért folytatott küzdelemben.¹¹² A kudarc után stratégiát váltott: hatalmi ambícióit mérsékelt állásponttal nem tudta érvényesíteni, ezért bányaalapításba kezdett, majd csak azt követően próbálkozott az ASTRA helyi fiókjának megszervezésével, mert akkor már biztos gazdasági háttérrel rendelkezett.¹¹³ I. Péter, mint nagybirtokos, hosszú ideig az agrárérdekeket képviselő, ugyanakkor a szabadelvűeknél erőteljesebben nacionalista Nemzeti Párt tagja volt. Csak akkor szólalt fel régi pártjával szemben, amikor az a Lex Apponyi kapcsán a román nyelv iskolai oktatását veszélyeztette.¹¹⁴ Fiai fordított előjelű, de lényegét tekintve hasonló helyzetbe kerültek a román államban: szocializációjuk révén sokkal otthonosabban mozogtak a magyar kulturális közegben, ám vagyonukat és hatalmukat csak úgy őrizhették meg, ha „újra felfedezték” román gyökereiket a Nemzeti Liberális Párt keretén belül.

ÖSSZEGZÉS

A 18. század végén keletkezett hatalmi úrt Máramarosban a Jurka, Mán, Mihálka és Mihályi családok töltötték be. Elődeik alacsonyabb rangú tisztségeket viseltek vagy egyházi pályán szolgáltak, de gyermekeik számára megfelelő oktatást biztosítottak. A családok közötti házasságokat politikai szövetségként hasznosították, és a választási rendszer előnyeit kihasználva stabilizálták helyzetüket az elitben. A forradalomban a

110 Alexandru FILIPAȘCU: *Contribuțiuni documentare la administrarea Maramureșului*. Transilvania LXIII(1942). 7–8 sz. 553–556.

111 Váci Hírlap LXV(1931). 86. sz. (nov. 15.) 2; *Jurka Fláviusz gyászjelentése* <https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/123187#> (utolsó megtekintés: 2025. 07. 03.).

112 Tribuna LXXII(1898). 86. sz. (ápr. 21.) 345–346.

113 Pesti Hírlap XXVI(1904). 292. sz. (okt. 22.) 13; Budapesti Hírlap XXXIII(1913). 12. sz. (jan. 14.) 19.

114 Az Újság VII(1909). 213. sz. (szept. 9.) 3.

magyar oldalon harcoltak, a szerzett presztízszt pedig az októberi diploma idején és a dualizmus alatt politikai tőkévé váltották. A kálinfalvi egyezmény tovább erősítette pozícióikat. Gyermekeiket gyakran a vármegyétől távol eső, befolyásos magyar és román családokba házасították, és tekintélyes tanintézményekben iskoláztatták. Ezt gyarapodó földbirtokaik tették lehetővé. A vagyonosodást a kormányzattal kötött politikai alkuk biztosították. A helyi román elit garantálta a kormánypárti mandátumokat, és nem szegült ellen a hivatalos nemzetiségi politikának. Cserébe lokális befolyásuk megszilárdult, és kétes ügyeik fölött is szemet hunyt a kormányzat. Hasonló logikával egyeztek ki az impériumváltás után a bukaresti, később pedig újra a budapesti kormánypártokkal.

A nemzeti identitásra a legnagyobb hatással a házасodás volt. A magyar családba házасodó tisztviselők gyermekeiket is magyar közegben nevelték. Az asszimiláció tehát nem volt előfeltétele a sikeres előmenetelnek. A folyamat létezett, de inkább a felemelkedést vagy a meglévő hatalom konszolidálását célzó házасodási és iskoláztatási adaptív mechanizmusok, illetve a helyi politikai klíma eredménye volt. Ezt – politikai kontextustól függően – a magyar és román nacionalizmus, továbbá a családok magánérdeke erősíthette vagy visszafordíthatta.

THE PRICE OF SUCCESS: ADAPTATION OR ASSIMILATION? ROMANIAN CIVIL SERVANTS UNDER HUNGARIAN AND ROMANIAN RULE (1822–1945)

Keywords: *Maramureş; nationalism; elite studies; prosopography; county officials*

The study explores the history and national identity of the Romanian Jurka (Iurca), Mán (Man), Mihálka (Mihalca), and Mihályi (Mihalyi) families from Maramureş through a prosopographical lens. In the Reform Era these families formed a cohesive nexus and mobilized the Romanian petty nobility in support of their interests. Their *Hungarus* identity further strengthened their influence during the 1848–1849 revolution. Under the Dualist period mixed marriages facilitated their integration into Hungarian society, and they amassed estates larger than those of rival Hungarian families. By striking political deals with Hungarian and Romanian ruling parties, they consolidated and later preserved their power across regime changes – from the Compromise through the fall of the Monarchy to the Second Vienna Award. The paper argues that assimilation was not essential for career success in 19th-century Maramureş. While present, it stemmed mainly from strategies of marriage, education, and local political conditions. Depending on the broader political context, both Hungarian and Romanian nationalisms, along with the private interests of individual families, could either accelerate or reverse such processes.

PREȚUL SUCCESULUI: ADAPTARE SAU ASIMILARE? FUNCȚIONARI ROMÂNI SUB STĂPÂNIRE MAGHIARĂ ȘI ROMÂNĂ (1822-1945)

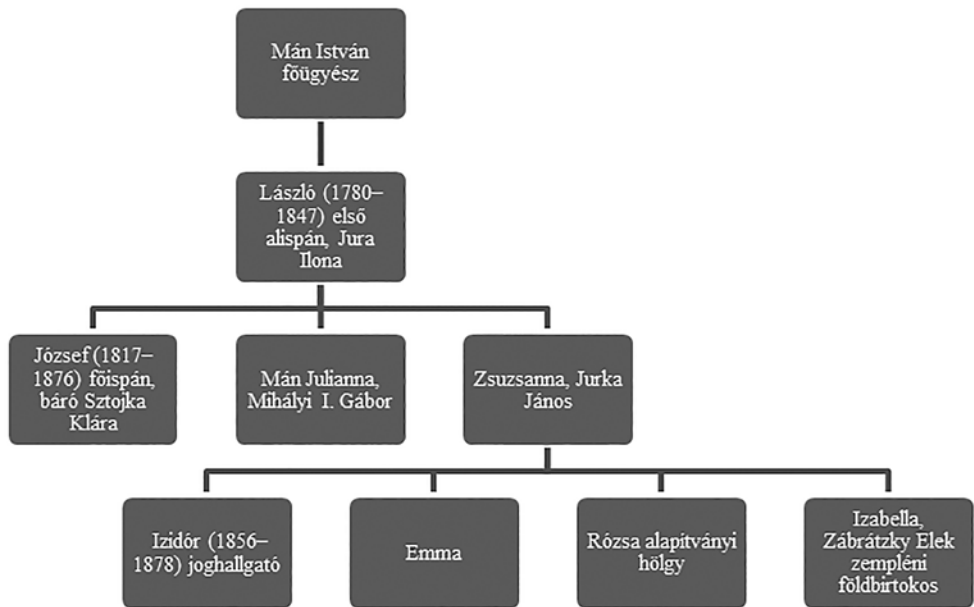
Cuvinte-cheie: *Maramureș; naționalism; elite studies; prosopografie; funcționari comitatensi*

Studiul analizează istoria și evoluția identității naționale a familiilor românești Jurka (Iurca), Mán (Man), Mihálka (Mihalca) și Mihályi (Mihalyi) din Maramureș printr-o abordare prosopografică. În epoca reformei prin mariaj aceste familii au format un nucleu solidar și au mobilizat mica nobilime românească în interes propriu. Identitatea de *hungarus* le-a întărit influența în timpul revoluției din 1848-1849. În perioada dualistă căsătoriile mixte au favorizat integrarea lor în societatea maghiară, iar averile acumulate au depășit pe cele ale familiilor maghiare rivale. Prin alianțe politice cu partidele guvernamentale maghiare și românești, și-au consolidat și menținut puterea în contextul schimbărilor de regim – de la Compromis, la Marea Unirea și până la al Doilea Arbitraj de la Viena. Studiul susține că asimilarea nu a fost o condiție necesară pentru reușita profesională în Maramureșul secolului al XIX-lea. Aceasta a fost mai degrabă rezultatul unor strategii matrimoniale, educaționale și al adaptării la contextul politic local, care puteau fi – depinzând de contextul politic – accelerate sau inversate de naționalismul maghiar și român, precum și de interesele familiale.

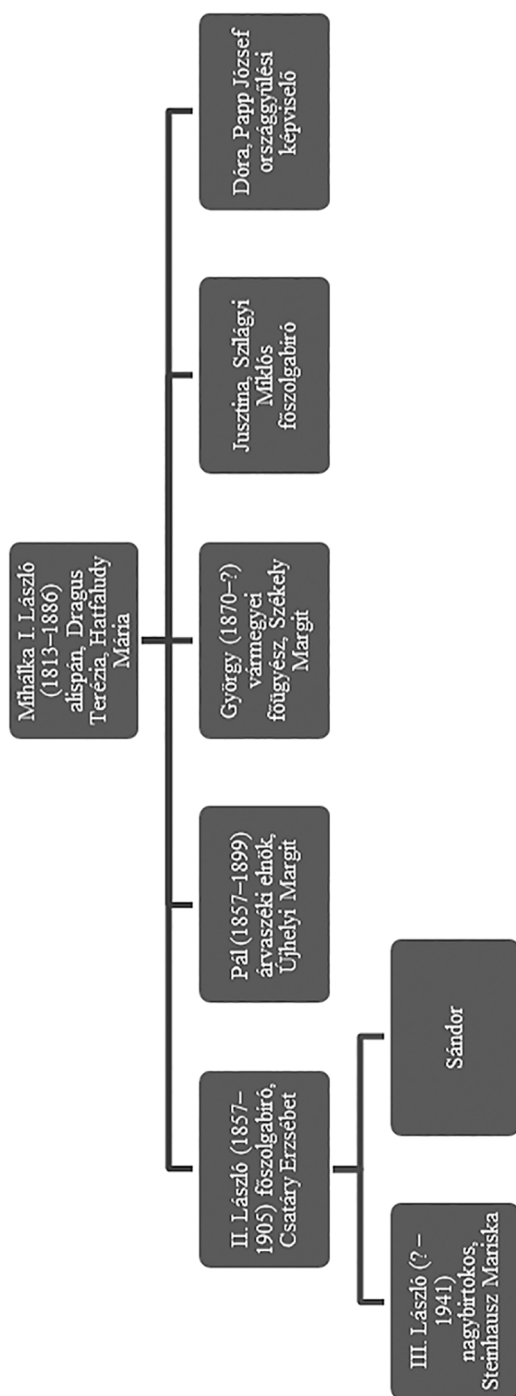
MELLÉKLETEK

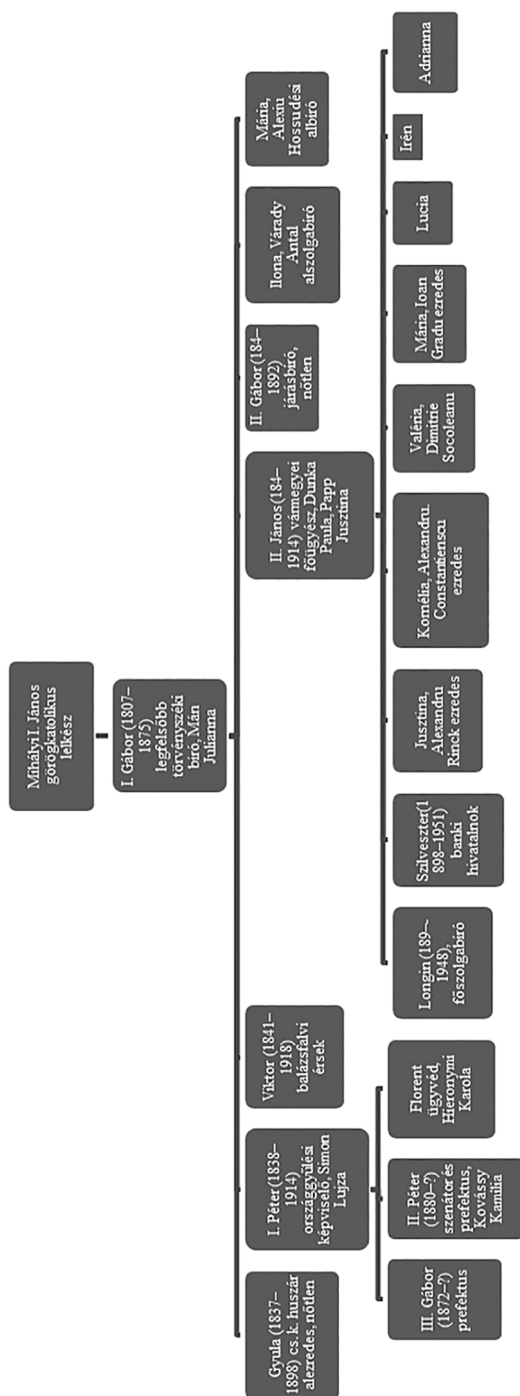
1. melléklet. A Jurka család leszármazási táblája

2. melléklet. A Mán család leszármazási táblája

3. melléklet. A Mihalka család leszármazási táblája

4. melléklet. A Mihályi család leszármazási táblája